

РОЗДІЛ IV

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА КОМУНІКАЦІЯ

УДК 371;81:316.772 -028.16 (045)

DOI 10.31339/2413-3329-2019-2(10)/2-76-78

Моргун Алла Володимирівна,
кандидат філологічних наук, доцент,Брецько Ірина Іванівна,
кандидат психологічних наук, доцент,
Мукачівський державний університет, м. Мукачеве

ЛІНГВОДИДАКТИЧНА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ТЕОРІЇ МОВНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

У статті висвітлена проблема дослідження мовних феноменів у тісному зв'язку з людиною, її мисленням та різноманітними видами духовно-практичної діяльності. Акцентується увага на тому, що метою лінгвістичного аналізу вже не може бути лише вияв різноманітних характеристик мовної системи. Зазначено, що антропоцентричне спрямування мовних досліджень характеризується певними принциповими настановами, серед яких основними є експансіонізм (міждисциплінарний характер досліджень) та функціоналізм (орієнтація на мову як на інструмент діяльності та вивчення функцій мови). Доведено, що комунікації, як реальність, постійно вдосконалюються, набуваючи нових ознак і можливостей.

Ключові слова: лінгвістичний аналіз, мовознавство, теорія мовної комунікації, антропоцентрична парадигма.

Постановка проблеми. В епоху глобальних змін посилюється інтерес до проблем мови. Мова як атрибут соціального буття формує й розвиває сфери пізнання, виховання, освіти та спілкування людини. В результаті взаємодії мови з іншими науками виникають нові галузі, що базуються на принципі міждисциплінарності. Проблема міждисциплінарності мови займається комунікативістика, яка включає в себе питання теорії і практики міжособистісної, групової, професійної та міжкультурної комунікації, вербальної та невербальної взаємодії, внутрішньокультурних зв'язків. Вивчаючи періодичність розвитку наукового знання слід зазначити, що мовознавство, як і усі інші науки, проходить певні етапи свого розвитку. Американський історик і філософ ХХ ст. Т. Кун у своїй праці «Структура наукових революцій» використав термін «парадигма наукового знання», вважаючи, що наукове знання розвивається стрибкоподібно під впливом наукових революцій. Парадигма розуміється як наукове досягнення, що визнається усіма членами наукового співтовариства і є моделлю постановки проблем та їх вирішенням. Т. Кун відмічав, що у галузі гуманітарних наук не спостерігається науковий консенсус, існує багато методологічних напрямів, зумовлених складністю об'єктів дослідження: людина, мова, суспільство, культура та ін.

У мовознавстві прийнято виокремлювати три наукові парадигми: порівняльно-історичну, системно-структурну, антропоцентричну. Ключовою ідеєю сучасної лінгвістики є ідея антропоцентричності мови, що зумовило появу антропоцентричної парадигми, яка трактується як переключення інтересів дослідження з об'єктів пізнання на суб'єкта, тобто аналізується людина в мові і мова в людині. Актуальність проблеми визначається тим, що метою лінгвістичного аналізу вже не може бути лише вияв різноманітних характеристик мовної системи. З позицій антропоцентричної парадигми людина пізнає світ крізь усвідомлення себе, своєї ідеальної та матеріальної діяльності у ньому.

Аналіз актуальних досліджень та публікацій. Теорія мовної комунікації як наукова дисципліна виникає на початку ХХ ст. У США. Характерною рисою даної дисципліни є, по-перше, її міждисциплінарний характер, а з іншої – її орієнтація на вирішення практичних завдань. Комунікативною проблематикою активно займалися такі американські філософи, як Ч. Пірс, Дж. Мід, соціологи: Ч. Кулі, Т. Парсонс, Р. Мертон, соціальні психологи: К. Левін, К. Роджерс та ін.. Завдяки їх розробкам проблемами комунікації зацікавилися і у європейській науці. Суттєвий внесок у становлення цього наукового напрямку зробили західні та російські вчені: Т. Адорно, Е. Аронсон, Ж.-П. Бодрийяр, М. Василик,

Б. Грушин, В. Кашкін, В. Конецька, М. Кузнецов, Л. Матвеева, Г. Тард, Ф. Шарков, В. Шульц та багато інших фахівців. Активні розробки у сфері масових, політичних та соціальних комунікацій ведуть українські вчені: О. Зернецька, Ю. Ганжуров, С. Квіт, Г. Почепцов, В. Різун, О. Холод та інші. Комунікація також тісно пов'язана із впливом невербальних засобів та соціолінгвістичними аспектами, які висвітлили у своїх дослідженнях І. Брецько, А. Моргун та ін.

Засновники теорії мовної комунікації трактували предмет нової науки досить розширено. Під комунікацією вони розуміли механізм, який включає у себе міміку, жести, спілкування, тон голосу, слова, писемність, друк, залізниця, телеграф, телефон тощо. У ширшому розумінні комунікацію називають «інтерацією», тобто взаємодія, обмін інформацією, контакти. Іноді акцентується на психологічних аспектах інтерацій та сучасному етапі глобалізаційних, міжкультурних зв'язків. Як зазначає бельгійський дослідник М. ван Хук, поняття комунікації передбачає врахування різних думок і спонукає до діалектичного обміну ними. Такий діалектичний підхід повинен застерегти нас від однобічного аналізу і висновків, крім того, проблеми правової теорії і практики вказують на філософське поняття раціональності, що ховається за ними [1, с. 384]. На сьогоднішній день теорія комунікації розуміється як синтез соціально-гуманітарних, природничих та науково-технічних знань, які мають комунікативну природу.

Мета статті: дослідження мовних феноменів у тісному зв'язку з людиною, її мисленням та різноманітними видами духовно-практичної діяльності.

Результати дослідження. Виникнення та розвиток якісно нового типу комунікативних структур і процесів, проникнення комунікацій в усі сфери життєдіяльності суспільства потребує постійного та глибокого переосмислення комунікативної природи соціально-управлінської реальності, місця та ролі комунікацій та їх основних складових в державному управлінні розвитку суспільства. Антропоцентричною парадигмою проголошується принцип усвідомлення мови у тісному зв'язку з буттям людини. Антропоцентрична лінгвістика активно розвиває ідею В. Гумбольдта, виражену О. Потєбнею стосовно того, що «говорити – означає не передавати свою думку іншому, а тільки збуджувати у іншого його власні думки». Отже, на перший план висувається вивчення мовної особистості, її соціально значима поведінка, співвідношення та взаємозв'язок мови і культури.

Сучасні вищі поповнилися новими освітніми напрямками, які є міждисциплінарними. Спеціальності традиційного філологічного циклу включили у себе прикладний аспект,

наприклад: лінгвістика і міжкультурна комунікація, лінгвістика і інформаціологія, мова і мовлення тощо. Це зумовлено не тільки розширенням дослідницьких програм, пов'язаних з вивченням особливостей спілкування у виробничій, політичній, культурній та інших сферах суспільного життя. Усі ці напрями пов'язані із необхідністю ефективного забезпечення інформаційних потоків у сучасному суспільстві як на міжособистісному, так і на глобальному рівні.

Интерес до проблем комунікації значно зріс серед дослідників більшості наукових напрямків як фундаментальних природничих, так і гуманітарних дисциплін на початку другого десятиріччя XXI ст., де найбільш широко були представлені роботи з теорії масових комунікацій. В наш час почалося осмислення глибинної сутності комунікацій в межах міждисциплінарних досліджень або мега наукових розробок. На межі XXI ст. встановилася та існує дотепер тенденція диференціації принципів видових ознак поняття «комунікація» з позицій різних галузей знань, пов'язані з профілюючою орієнтацією дослідницьких пошуків. За Ю. Ганжуровим і М. Назаровим умовно ці тенденції можна поділити на медіа-орієнтовані та соціально-орієнтовані [2; 8]. До них слід додати ще філософсько-орієнтовані, інформаційно-орієнтовані, економічно-орієнтовані та управлінсько-орієнтовані тенденції.

Мова – найсуттєвіша і визначальна частина людської особистості, чинник її поведінки, мислення, усвідомлення рівня буття у світі та виокремлення у світі цивілізованих народів. Саме мова постає вирішальним та основним чинником ідентифікації себе до її подібних. Як стверджував один із засновників мовознавства як науки В. фон Гумбольдт, мова за своєю сутністю це об'єднана духовна енергія народу, вона є відбиттям духу людського і засобом для творчого перетворення матеріального світу у світ духовний.

Існують багаточисленні докази, що світ сприймається нами крізь призму людини. Текст, як продукт діяльності людини, є результатом динаміки людської думки і виражає внутрішні світи, представлені різноманітними способами за допомогою мовних ресурсів. Як приклад, можна навести метафори у творах Л. Костенко: *Природа мудра, все створила мовчки. Росинку поту втерла на брові* [4, с. 182]. *Земля кружляє у космічній вальсі* [4, с. 74]. *Строката хустка – жовте і багряне – з плечей лісів упала їм під ноги* [4, с. 343]. *Самі на себе дивляться ліси, роззублені од власної краси* [4, с. 322]. *Старенька груша дихає на пальці, їй, певно, сняться повні жмені груш* [4, с. 41]. *Од холоду в ногах посиніли дуби* [4, с. 330]; *біжить юрба червоноцоких ружь* [4, с. 333]. *Світить сонце оком загадковим* [4, с. 28]. *Вирлооке сонце сідає на чорну скелю* [4, с. 142]. *І смужка сонця тонко туртурова далекий обрій пензликом торка* [1, с. 113]. Сучасний підхід до навчання мови визначається як основними функціями самої мови – слугувати найважливішим засобом спілкування й пізнання, так і замовленням суспільства – сформулювати різнобічно розвинену й соціально активну

особистість, якій притаманна справжня культура спілкування, котра сповнена поваги до рідної мови, вмє вести діалог, дискутувати, толерантно відстоювати свої погляди, точно й аргументовано висловлювати свої думки, дотримуючись при цьому мовних норм і правил мовленнєвої поведінки.

Отже, першочерговим завданням є не лише навчити студентів мови, а й навчити володіти нею, тобто застосовувати набуті знання в конкретній мовленнєвій ситуації, підготувати майбутніх фахівців до вирішення практичних завдань щодо організації спілкування у різних сферах практичної діяльності.

Курс «Основи теорії мовної комунікації» належить до низки філологічних дисциплін і повинен сприяти усвідомленню студентами як філологічних, так і нефілологічних спеціальностей особливостей мовної і невербальної комунікації та її різновидів, знання особливостей комунікативного середовища, каналів та різновидів комунікації, вміння використовувати принципи теорії комунікації при аналізі комунікативних заходів та подій, при плануванні власної діяльності. дає уявлення про роль мовленнєвої комунікації в «контактній зоні», поняття про мову і стиль мовлення та мовленнєві тактики спілкування з урахуванням его-станів співрозмовника. Слід зазначити, що саме цей курс покликаний сформулювати у студентів так звані «м'які навички», які на сьогоднішній час є найбільш актуальною вимогою у процесі підготовки майбутніх фахівців будь-якої сфери діяльності. Названий курс являє собою або цілком самостійну навчальну дисципліну, або є логічним продовженням курсів «Вступ до мовознавства» та «Загальне мовознавство», присвячених вивченню загальних законів походження і розвитку, сутності та функціонування людської мови, розробкою методів та прийомів лінгвістичного дослідження і який формує основи для наступного вивчення дисциплін, звернених до аналізу мови: стилістики та інтерпретації тексту, аналізу дискурсу, когнітивної лінгвістики тощо. Зокрема, у Мукачівському державному університеті, даний курс є інтегрованим і представлений у навчальних планах підготовки студентів спеціальності «Середня освіта(мова і література(англійська) як «Загальне мовознавство з основами теорії мовної комунікації».

Висновки і перспективи подальших досліджень. Антропоцентричне спрямування мовних досліджень характеризується певними принциповими настановами, серед яких основними є експансіонізм (міждисциплінарний характер досліджень) та функціоналізм (орієнтація на мову як на інструмент діяльності та вивчення функцій мови). Комунікації, як реальність, постійно вдосконалюються, набуваючи нових ознак та можливостей і визначаються як спілкування словом через використання засобів мовлення. Поширення функцій та змістовних основ комунікацій потребує подальших досліджень, осмислення взаємозв'язку комунікаційних процесів як з іншими різновидами комунікацій, так і з внутрішніми явищами взаємодії.

Список використаних джерел

1. Ван Хук М. Право как коммуникация / Ван Хук М. // Российский ежегодник общей теории права. – 2008. – № 1 / под. ред. А. В. Полякова. – СПб.: ООО «Университетский издательский консорциум» Юридическая книга», 2009. – С. 376–433.
2. Ганжуров Ю. Політична комунікація. Лоза і корінь діалогової моделі / Ю.Ганжуров // Віче. – 2004. – № 4 (5). – С. 8-10.
3. Кіслов Д.В. Політична безпека масових комунікацій: монографія / Д.В. Кіслов. – К.: «М.П. Леся», 2010. – 208 с.
4. Костенко Л. В. Вибране/ Л. В. Костенко. – К. : Дніпро, 1989. – 559 с.
5. Кун Томас. Структура наукових революцій/ Томас Кун. — К.: Port-Royal, 2001. — 228 с.
6. Лук'янець Т. І. Маркетингова політика комунікацій: навч. посібник / Т. І. Лук'янець. – К. : КНЕУ, 2000. – 380 с.
7. Моргун А. В. Социолінгвістическіе проблемы языкознания в аспекте формирования лингвистического мировоззрения студентов-филологов / А.В.Моргун, Н.В.Теличко // Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія "Педагогіка та психологія": збірник наукових праць / гол.ред. Товканець Г.В. – Мукачево : Видавництво МДУ, 2019. – №2(10). – С.112-115
8. Назаров М.М. Массовая коммуникация в современном мире / М.М. Назаров. – М.: Мысль, 2002. – с.
9. Почепцов Г.Г. Теория коммуникации Г.Г.Почепцов. – М.: «Рефл-бук», К.: «Ваклер», 2003. – 656 с.
10. Bretsko I. I. The impact of non-verbal communication means in the process of intercultural communication / I. I. Bretsko, I.V. Morgun // Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія "Педагогіка та психологія": збірник наукових праць / гол.ред. Товканець Г.В. – Мукачево : Видавництво МДУ, 2019. – №2(10). – С.194-197. –

References

1. Van Khuk M. Pravo kak kommunykatsiya [Law as Communication] / Van Khuk M. // Rosyiskiy ezhegodnyk obshchei teoryi prava. – 2008. – № 1 / pod. red. A. V. Poliakova. – Spb.: OOO “Unyversytetskiy yzdatelskiy konsortsiy” “Iurydycheskaia knyha”, 2009. – P. 376–433.
2. Hanzhurov Yu. Politychna komunikatsiia. Loza i korin dialohovoi modeli [Political communication. The vine and the root of the dialogue model] Yu.Hanzhurov // Viche. – 2004. – № 4 (5). – P. 8-10.
3. Kislov D.V. Politychna bezpeka masovykh komunikatsii: monohrafiia [Political security of mass communications: monograph] D.V. Kislov. – K.: «M.P. Lesia», 2010. – 208 p.
4. Kostenko L. V. Vybrane/ L. V. Kostenko. – K.: Dnipro, 1989. – 559 p.
5. Kun Tomas. Struktura naukovykh revoliutsii/ Tomas Kun. — K.: Port-Royal, 2001. — 228 p.
6. Lukianets T. I. Marketynhova polityka komunikatsii: navch. posibnyk / T. I. Lukianets. – K.: KNEU, 2000. – 380 p.
7. Morhun A. V. Socziolingvistichekieskie problemy` yazy`koznaniya v aspekte formirovaniya lingvisticheskogo mirovozzreniya studentov-filologov [Sociolinguistic problems of linguistics in the aspect of the linguistic worldview formation of student philologists] / A.V.Morhun, N.V.Telychko // Naukovyi visnyk Mukachivskoho derzhavnoho universytetu. Seriia "Pedahohika ta psykhohohiia": zbirnyk naukovykh prats / hol.red. Tovkanets H.V. – Mukachevo : Vydavnytstvo MDU, 2019. – №2(10). – P.112-115
8. Nazarov M.M. Massovaia kommunakatsiia v sovremennom myre [Mass communication in the modern world] M. M. Nazarov. – M.: Misl, 2002.
9. Pocheptsov H.H. Teoriia kommunykatsyy [Communication theory] H.H. Pocheptsov. – M.: «Refl-buk», K.: «Vakler», 2003. – 656 p.
10. Bretsko I. I. Vplyv neverbalnykh zasobiv spilkuvannia na protses mizhkulturnoi komunikatsii [The impact of non-verbal communication means in the process of intercultural communication] / I. I. Bretsko, I.V. Morgun // Naukovyi visnyk Mukachivskoho derzhavnoho universytetu. Seriia "Pedahohika ta psykhohohiia" : zbirnyk naukovykh prats / hol.red. Tovkanets H.V. – Mukachevo : Vydavnytstvo MDU, 2019. – №2(10). – P.194-197.

В статье рассматривается проблема исследования языковых феноменов в тесной связи с человеком, его мышлением и различными видами духовно-практической деятельности. Акцентируется внимание на том, что целью лингвистического анализа уже не может быть только проявление различных характеристик языковой системы. Отмечено, что антропоцентрическое направление языковых исследований характеризуется определенными принципиальными установками, среди которых основными являются экспансионизм (междисциплинарный характер исследований) и функционализм (ориентация на язык как на инструмент деятельности и изучение функций языка). Доказано, что коммуникации постоянно совершенствуются, приобретая новые признаки и возможности.

Ключевые слова: лингвистический анализ, языкознание, теория речевой коммуникации, антропоцентрическая парадигма.

The key idea of modern linguistics is the idea of anthropocentric language, which led to the emergence of anthropocentric paradigm, which is interpreted as shifting the interests of research from objects of cognition to the subject, that is, analyzed man in language and language in man. The urgency of the problem is determined by the fact that the purpose of linguistic analysis can no longer be merely to identify the various characteristics of the language system. From the standpoint of the anthropocentric paradigm, a person learns the world through an awareness of himself, his ideal and material activity in him. The purpose of the article is to study linguistic phenomena in close connection with the person, his/her thinking and various types of spiritual and practical activity. The course "Fundamentals of Speech Act Theory" belongs to a number of philological disciplines and should form student's understanding of the language features and non-verbal communication and its varieties, knowledge of the features of the communicative environment, channels and varieties of communication, the ability to use the principles of speech act theory in the analysis of communicative activities and events, when planning their own activities. It gives an idea of the role of speech communication in the "contact zone", the concept of language and style of speech and speech tactics of communication taking into account the ego-states of the interlocutor. It should be noted that this course is designed to create the so-called "soft skills" for students, which is the most urgent requirement in the preparation of future professionals in any field of activity. This course is either a completely independent discipline, or is a logical continuation of the courses "Introduction to Linguistics" and "General Linguistics", dedicated to the study of the common laws of origin and development, the essence and functioning of human language, the development of methods and techniques of linguistic studies which forms the basis for the subsequent study of disciplines involved in language analysis: stylistics and text interpretation, discourse analysis, cognitive linguistics, etc. In particular, at Mukachevo State University, this course is integrated and presented in the curriculum of students of the specialty "Secondary education (language and literature (English))" as "General Linguistics with the Fundamentals of Speech Act Theory".

Key words: linguistic analysis, linguistics, speech act theory, anthropocentric paradigm.

UDC 37.016:003-028.31:81'373=111(045)

DOI 10.31339/2413-3329-2019-2(10)/2-78-80

Feltsan Inna,
senior lecturer,
Garapko Vitaliia,
associate professor,
Malinovska Diana,
lecturer assistant,

Mukachevo state university, Mukachevo

COMPREHENSION OF CULTURALLY MARKED LEXIS THROUGH GENUINE TEXT READING

Modern higher education represents a field which, along with hard (professional) skills, should develop soft skills of future specialists. Being a teacher at secondary school, person must demonstrate a high level of cross-cultural awareness, be ready to pass this competence to younger generation. Many scientists consider genuine (authentic) text as the most appropriate tool at ESL classes, which can improve vocabulary and help understand culture and society of a target language. Culturally-marked lexis make up one of the biggest difficulties for students-philologists, who are required to know language material at advanced level. When mentioning genuine text in the context of preparing future philologists it moves the limited "reading-translation" idea, and shifts towards deep analysis of advertising leaflets, linguistic comparison of postcards from past and present, online blogs and social posts etc.

Key words: genuine text, vocabulary competence, authentic materials, interpretation, artificial language, authentic language, comprehension.